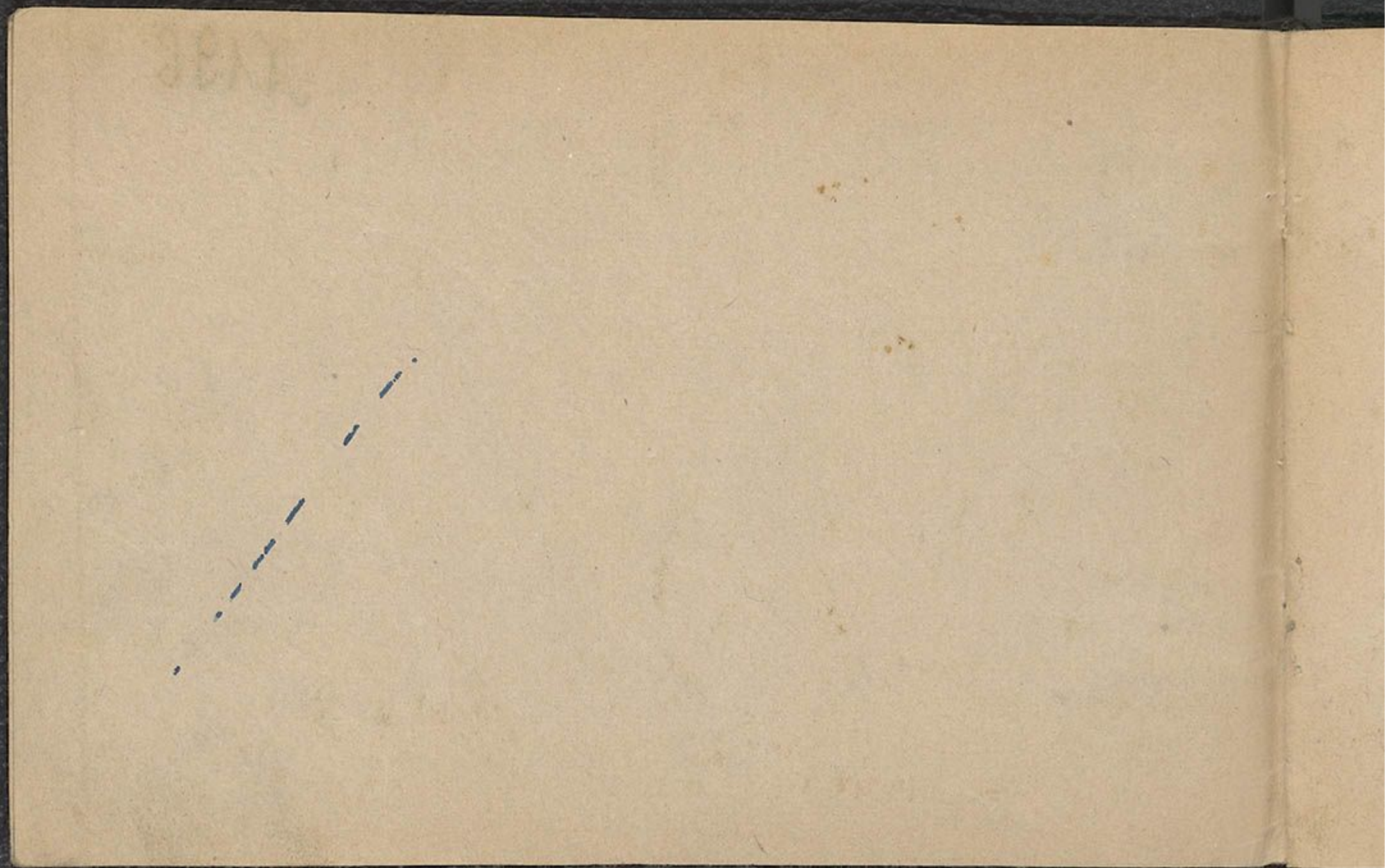

137

X196

МАКСІМ ГАРЭЦКІ

БІБЛІЯТЭКА
Беларускае Гімназіі
у Вільні

№ 189

А Т Р У Т А

КАРОТКІ ЖАЛОБНЫ АБРАЗОК
у 1-м акце.

ВІЛЬНЯ 1927

БЕЛАРУСКАЕ ВЫДАВЕЦКАЕ ТАВАРЫСТВА

Maksim Harecki. „ATRUTA“, krótki obraz żałobny w 1 akcie.

Drukarnia „Wydawnictwo Wileńskie“ B. Kleckina, M.-Stefańska 23

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

13 H // 10189 (026)

А С О Б Ы:

БІБЛІЯТЭКА

Беларускае Гімназіі
ў Вільні

№

Дзед

Раман, яго сын.

Ганна, жонка Раманава.

Аўдुлька 8 г. }

Косьцік 6 г. }

Яначка 8 г. }

Дзеткі Раманавы.

Хрысьцёна, цётка Ганьніна.

Усё дзеецца ў старэнькай, закопчанай вясковай хаце. Налева ў ёй — дзьверы і ў сенцы і далш у куце печ і качарэжнік. Ад печы — пол аж да правае сьцяны, у каторай два вакенцы; ад полу каля гэтай сьцяны ідзе лаўка. Перад лаўкаю водаль ад полу — стол, на стале ляжыць нож, а хлеба няма; к сталу прыстаўлен зэдлік. Над сталом у куце — абразы з палічкай для сьвечак.

На палу — сувалка; на ёй ляжыць дужа хворая Ганна пад дзяругай. Каля Ганны вісіць калыска на круку, убітым у столь; у калысцы сьпіць малы Яначка. Пасярод хаты, на падлозе — калодачка, на ёй сядзіць Дзед, даплятаець лапаць і за пачопку, калі трэба, калыша Яначку. У хаце вельмі бедна.

П Р А Я В А 1-ая.

Дзед, Ганна, у калысцы Яначка.

Дзед. Божухна-бацюхна! Ці будзе-ж гэтаму калі канец? П'янства кожны дзень, кожную ноч... Дзеткі плачуць, Ганна хвора яжыць, — як ей, матцы, глядзець на гэта? А ён? Охо-хо-о... Пакараў ты мяне, справядлівы божа! За грахі мае брудныя пакараў ты мяне, бо калісь і я ня меў сумленьня, цягнуў-піў зельле паганае, будзь яно проклята навекі... (*Бярэцца за сьпіну*). А-ай, усе костачкі ломяць. Мне, старому бацьку, трэба гараць ехаць во', а ён... ён п'ець. Яму і клопату мала. Не-э, сыноч, дап'ешся, апомнішся, ды каб ня было ногды позна... Нікому ніколі не падаруюцца сьлёзы дзетак, ой, ніколі! А ён п'ець, крычыць, б'ецца, глуміць, дзіцячы хлеб прапіваець. Будзе грэх, чую, усімі думкамі чую...

Ну, хіба іці саху прыснадзіць. (*Паклаў лапаць, устаець*). Эх, Раманка, Раманка... (*Да Ганны з ласкай у гаворцы*) Ганна! Ці чуеш, Гануля! Мо' ты зьела-б чаго-небудзь? Хлеба кум Аўрам пазычыў, учарашняе поліўкі з ложку стаіць. Сербанула-б, Гануля!

Ганна (*кранулася, гаворыць-стогне*). Ці-і Раман прыйшоў з карчмы? А-ах...

Дзед. Зара прыдзець... Дык зьеш чаго крыху, Гануля. Як-жа гэта, божа мой, трэці дзянёк у цябе крошкі ў роце ня было. Смагу, балазе, прагнала-б.

Ганна. Не-э-э... Ня трэба. Касьцючку, Аўдульцы няхай поліўка, Дзетачкі вы ма-е-э... (*Загадалася*) Сусолачку зрабі дзіцёнку,

нечым карміць яго, майго Я-на-чку. (*Дзіцё ў люльцы заварушылася ? закугала жаласна*). Калышы, калышы, та-ту-леч-ка...

Дзед (*калыша*). Забыўся сыноч на бога, забыўся. Зьмяняў на гарэлку і сумленнасьць, і сямейку, і ўсё. Што яму? Абы пляшку купіць, а іншае, — цямя яно! На матчыну памяць забыўся: на імшу ня даў, а прапіў грошы... Чую грэх-бяду. Доля, доля... Дажыліся... (*Мармоча нешта далей, ня можна раслухаць*).

Ганна. Ня-ма, ня-ма Рамана, ня йдзець... Тата! А дзе Аўдулька, Косьцік? Дзетачкі мае-э...

Дзед. Усё чыста прапіў сыноч. Мусіць, забыліся на бога людзі, ня дбаюць на таго, што сьвет яго. У карчме днююць, у карчме начуюць... Ах, што,—бацька-ж дурань, бацька нічога ня знаець, на што яго слухаць?.. Ня слухай, сынку, ня слухай...

Ганна... Тата! Ці ёсць у нас дошкі на... (*з натугай і праз сілу*) на тру-ну? Ах!..

Дзед (*спужаўшыся*). Ня думай пра... пра гэта, Ганна! Божа воля на ўсё: — на бога і трэба думаць. (*Закалыхаў дзіцёнка і адзяваець дзіравы жупан*). У цябе дзеткі, Гануля, маленькія. Ось лецечка ідзець, падзівайся, як вясёла на дварэ, як сонейка сьвеціць, птушачкі прыляцелі, лясок зарунеўся, Гануля... Кінь тое думаць... Дзеткі ў цябе, што я стары з імі рабіць буду? Мне трэба туды зьбірацца. А, а, а ты... Сонейка, во', грэець, а ты, ты... (*Убягаюць у хату Касьцючок і Аўдулька; абодвы босы, чуць адзеты; у Аўдулькі жмуток першых вясеньніх белых красак, у Косьціка мядзяныя грошы*).

ПРАЯВА 2-ая.

Дзед, Ганна і дзеці.

Косьцік. А ў мяне грош! А ў мяне грош!

Дзед. Што?

Аўдулька. Ды не: гэта ў яго пяць ажно вун капеек; гэта, гэта...
А ў мяне вун што,—краскі! На табе, мама! (*Кладзець краскі к матцы*).

Дзед. Адкуль грошы?

Косьцік. Каморнік даў... Мама, у мяне грош, глянь!

Ганна. Аддай, Косьцік, грошы дзеду. Аддай, дзіцятка, згу-біш..
(*Косьцік бегаець, не аддаець грошай і крычыць: „Грош, грош! Каморнік даў!“*).

Дзед. Ну, кажы нам, Аўдуля, гдзе вы былі, хто грошы даў?
А ты, Косьцік, ці-ху! Яначку ўзбудзіш.

Аўдулька. Мы... мы хадзілі ў гаёк вун кветкі ірваць... Там
многа ўжо кветак... і... і там каморнік ходзіць... З ланцугом, у акул-
лярах, але нястрашны. А нейкая труба блішчыць-блішчыць...

Косьцік. А гузікаў-жа ў яго!...

Аўдулька. І зайца спудзілі! Як пыхнуў уцякаць!..

Косьцік. І я бачыў.

Дзед. Ну, ну?

Аўдулька. Мы яму з вёскі вады занясьлі.

Дзед. Каму? Зайцу?

Аўдулька. Не, вун, каморніку. Ён, вун, сказаў нам: „Малайцы!“
А як пачуў ад дзядзькі Карпы, што наша, вун, мама хварэець, дык

нешта гаманіў, а тады выняў грошы, даў Касьцюку і кажа: „На, табе, хлопчык, на бублікі“.

Ганна. Дзетачкі ма-е-э...

Дзед. Ці падзякавалі-ж вы пану за ласку?

Аўдулька. Мы і яму пралескі рвалі... Я хацела ў руку, вун, пацэлаваць, дык ён кажа: „Ня трэба, ня трэба... Я-ж, кажа, — ня поп і не абраз“. І ні даў, вун...

Дзед (*успомніўшы*). Пара, пара гараць. Паеду, Косьцік! твае грошы цэлы будуць, дай — я схаваю іх. (*Паклоў грошы на палічку перад абразамі, яны з хоты відны*). Ну, Аўдулька, прыглядай матку, Яначку тута калышы, вады маме падай, калі пабажаець. Доля наша, доля... Грахі нашы. Пойдзем, Косьцік, я табе дудачку выражу з лазы... (*Дзед і хлопчык пашлі за дзьверы*).

П Р А Я В А 3-ая.

Ганна і Аўдулька (*калыша Янку*).

Ганна (*маркотна*). Дачушка мая, любенькая, памру я, чую сваю сьмертухну... Слухайся, шануй дзеда. А можа-ж і татка твой апомніцца, агоўтаецца, піць гарэлку перастанець... Даглядай Яначку, Косьціка... Дзеткі мае-э.. Хораша жыць, калі ўсё ладна... (*Ей трудна гаварыць*). Дай піць! (*Аўдульк п'даць карэц з вадою; Ганна, выпіўшыся, гаворыць крапчэй*). Якія прыгожыя красачкі. Каб мне разок яшчэ пабачыць, як жытцо каласіцца, а там... памерці...

Аўдулька *(плача)*. Мама, не кажы-ж ты так, не кажы пре сьмерць, — мне страшна... Ня трэба нікому ўміраць...

Ганна. Ня бойся, дачушка, ня плач... Так ужо бог даў... Што я сьніла сёньня? Быццам нябожчыца мама, такая сьветлая, ясная, у беленькай сьвітачцы прыйшла к нам і да таго-ж жаласна і сумна кажа мне: „Ганначка, — кажа, — галубка, чаго ты так счарнела ды высахла, выпятрыла ўся? Рыхтуйся, — кажа, — бо табе-ж пад вянец пара, заждалася я цябе...“ *(Маўчыць крыху, сьлёзы коцяцца, як боб)*. Тут я прачнулася, і страшна мне, і лёгка-лёгка неяк зрабілася...

Аўдулька. Мамачка, і я памру...

Ганна. Жыві, дачушка. Будзеш мне на могілку кветчак прыносіць... На Радаўніцу з яечкам прыйдзі хры-сто-са-вацца-а-а... *(Горка горка плача)*.

Аўдулька. Мама! Мамачка!.. *(Чутна п'яная песьня пад вокнам)*.

Ганна *(адыйшла крыху)*. Нічога, нічога, я так.. Што гэта?

Аўдулька *(надб'ягае к ваконцу)*. Тата йдзець! Ай, п'яны, будзе біцца... *(Палезла на пол к матцы)*.

Ганна. Забыўся на ўсё чалавек. А некалі-ж кляўся, бажыўся. Ці даўно тое было? І што гэта з ім: ці не паддаў яму хто? О-о-о...

(Адчыняюцца дзьверы і, дзяржучыся за клямку, хістаецца на парозе п'яны і, як слова, вясёлы Раман; няец і прадстаўляецца прокудай).

ПРАЯВА 4-ая.

Тыя-ж і Раман.

Раман (пяець далыш). За-аўтра, за-аўтра, не-э сягонья, — ко-ожны п'яніца пье-э... (Спыніўся). Добры дзень тату ў хату! Хвароба ў лес, здароўе ў косьці! Стуку-груку, хто тут? (Ідзець па хаце, вугнава прытывае).

Адна думка у Рамана,
Што кішэначка падрана!
Няма грошай, няма дроў, —
А як выпіў — ўжо й здароў!

Не! Йшчэ адна думка ёсьць: каб мая сухотніца паднялася. А то, калі-і ўжо скрэмсалася! (З ласкай да Ганны). Ганна! Ганначка! Жоначка мая любая! (Тузіліва). Хварэеш? (Жаласна і безнадзейна). Усё хварэеш... Пара ачуняць! Лепшай, галубка мая, а я, я... Во' табе сьвяты крыж, — досі жлуктаць гарэлку! Дос, дос і дос! Маё слова сьвята! Ня буду й ня буду, назаўсёды заракуся... (Садзіцца на зэдлік і крыху маўчыць). А дзе-ж тата? Дзе Кастусь? (Ніхто яму не адгукваецца). А? (Пачынае зьлець). Аўдулька! Куды пайшоў дзед? Чуеш? Злазь адтуль тэйчас, нячыстая каланіца, а то я табе! Янку калышы! Я вас! Што вы мне? Што хачу — то й раблю. Ось яшчэ! Соткі ўжо выпіць нельга? Што такое значыць?! (Ходзіць — хістаецца па хаце).

Аўдулька (*калыша Яначку*). Дзед з Касьцюком пайшоў у поле...
Дзед гараць будзе...

Ганна (*стоіне*). Божухна! Няма сумленнасьці ў чалавека... Апомніся, Раман! Сьмерць мая, дзеткі нашы малыя, ах...

Раман. До, дос ужо! Не стагні, не гнаі ты майго сэрца! Чуў тваю песьню. А тата... Як-жа ён гараць будзе, калі хамут, хамута... Я сам пагару. Няхай стары ня турбуецца, час ёсьць. Пагаром. Ня сеньня — заўтра. Сеньня галава баліць, спяхмяліцца-б, хіба, цяпер. Гануля, дзе твая суконная хустка? дай на сотку! Не сярдуй.

Ганна. Раман!

Раман. Ну, што, што? Ну, на, забій мяне! Ну, на, на—зарэж мяне, а дай-жа ты мне на сотку, трэба-ж мне апахмеліцца!

Ганна. Пабойся бога, Раман! На хлеб дзеткам няма; што ты сабе ду-ма-еш?

Раман. Не стагні! Голая костка! Ад заможнага бацькі браў, а што ты мне ў гаспадарку прынясла? Сабаку печанага... Во' захварэла, падла! І здохнеш хутка, падажджы... (*Ганна ані слова, Аўдулька пачынае плакаць*). Ня румзай, Аўдуля! У матку ўдалася! Заступніца!.. Я табе пака-ж-жу! На калені! Маўчы! Што-б твайго духу ня чутно было! (*Аўдулька ціха хлінае і становіцца на калені*).

Ганна. Божа! — (*Ташнуець*).

Раман. Зыйду і кіну, кіну... Прападайце тут, хвароба на вас. Ссушылі мяне... П'ю, — дык я-ж вас і кармлю. Ы-ы-ы! (*Скрыгоча зубамі ад злосьці*). Пілююць-пілююць, смурьжуць за кожную чарку, ці выпіў, ці ня выпіў... Зьешце мяне! на зло прап'ю, усё прагуляю!

Зарэжуся! Задушуся! Зарэжуся!! (*Хапаець са стала тупы нож і шмуляець на горле; Аўдулька крычыць, Ганна стогнець дужэй. Але нож сгануўся, і Раман са злосьцю кідаець яго на зямлю*).

Ганна. Кепска мне, кепска мне... Ай, мляўка... Сьмертухна мая... Аўдулька, па цётку Хрысьцёну... па дзеда... А-а-а... Раман, сьвечку, грамніцу...

Раман (*сханіўшыся*). Што? Што? Уміраць? Хіба-ж праўда? Аўдулька, бяжы, бяжы, дзетка, па цётку! (*Аўдулька набегла*).

П Р А Я В А 5-ая

Н я м а Аўдулькі.

Ганна. А-х-ах...

Раман. Ганначка, пастой... Што, што ты гэта? Прасьці, прасьці мяне, гэта гарэлка пашкодзіла.. (*Схіляецца над жонкай*) Мо' даць вады?

Ганна. Ай, ай... Падкаціла пад грудзі... Вады... (*Раман набеж у сенцы па ваду, насустрэчу зьняцёўку дзед; Раман адскочыў*).

П Р А Я В А 6-ая.

Ганна, Раман, дзед і Яначка (*пачынаець варушыцца, Раман калыша*).

Раман. Татуля, вады, вады! Нешта з Ганнай... Слабая яна.

Дзед. Цяпер, „татуля!“ Апокуль ты, адорва, лежань ты пятроўскі! (*Бярэць карэц і, зачарпнуўшы у сенцах вады, нясець*). П'янюга,

згубіў жыцьцё маладзіцы, дзяцей абяздоліў... *(Даець ваду Ганьне)*.
Праклянну, дажджэшся, што праклянну, сыноч; папомні! *(Маўчыць троху)*.
Раман!!! Дзе хамут? Куды хамут дзяваў? Прапіў! Усё ў карчму
занёс!..

Ганна *(напіўшыся)*. Ох, тата, адлягло-о... Раман, памру я; калі
а-ажэнішся у-у-удругі — жалей маіх дзетак, ня крыўдзі і не дазваляй
крыўдзіць. Кінь выпіўку... *(Раман стаіць, утупіўшы галаву ўніз, і цяжка
дыхаець)*.

Дзед. Каня возьмуць за даўгі, каравёнку прадалі, хамут быў —
няма. Усё на гарэлку пайшло. Раман, чуеш ты? Зямлю прадам, сам
кіравацца буду, пакуль сілы хопіць, а ўнукаў пракармлю, а цябе...
праклянну, калі не забудзешся шляху да каршмы...

Раман. Тата!

Дзед. Да старэцкага хатыля бацьку давёў! У старцы астаецца,
хіба, мне ісьці? Ты-ж у нас адзін быў, матка як цябе пеставала, а ты
як успамянуў нябожчыцу? Гора ты маё... Вёсначка на дварэ, жаўранкі
пяюць, людзечкі з весёласьцю на полі за сахою ходзяць, а мы, мы
праз цябе тут, як у смале, кіпім! Гора ты маё...

Раман. Тата! Досыць вам, даволі... Апахмялюся я толькі і на-
векі заракуся! Ці мне-ж ня тошна? Атруціла мяне гарэлка, згубіла
жыцьцё...

Ганна. Ты малады йшчэ, Раман. Устрапяніся. Ці хочаш, крый
божа, каб я з таго сьвету прыходзіла да цябе за дзетак спрацацца,
Рамане? Дай мне спакой.

Раман (*пацьверзеў*). Татуля! Ганна! Ці я-ж нічога не разумею? Ці мне-ж не баліць? І ці я-ж не заракаўся? Але-ж яна, як тая салодкая атрута... Як тое сьвятло бягучае купальскае, заводзіць яна чалавека у такую круч, адкуль няма ўзвароту... Адбярэць і розум, і сумленьне, і жаласьць... Ці я-ж не разумею, тата? Ратуйце мяне... (*Замарыўся*).

Дзед. Праўда! Кара божая, Раманька! Казаў мне пакойны Габрыель: „Ня трэба слухаць тых, што кажуць: „Разумны п'ець, ды вум не прапіваець, а дурань і вадою абап'ецца...“ І разумнага, і моцнага, і вялікага пана, і апошняга мужыка, і пісьменнага, і працавітага, і цёмнага чалавека, — усіх адзінакава калечыць яна, ува ўсіх адбіраець сілы...“ Праўда. Бо то-ж кара божая! За тое, што праз гарэлку чалавек губіць розум, губіць абраз божы, робіцца самагубцам... Чуеш ты, Раман?

Раман (*ташнуець праўдзіва*). Што мне рабіць? Я ня маю сілы, я не змагу сябе! цяжка мне... Хаджу, як шалёны... Не хачу ісьці, не хачу піць, а... іду і прапіваюся да ніткі... На панахвіду па роднай мамачцы грошы прыблюў і пра-пра-піў-ў-ў... (*Гудзець*).

Дзед. Маліся, Рамане...

Раман (*агоўтаўся ад плачу*). Але-ж прысьпеў мой час... Татуля! Ганна! (*Бразнуўся на калені перад абразамі і склаў перад тварам рукі далонямі*). Божа міласэрны! Ты ўсё бачыш і ўсё ведаеш! Памажы мне, навышні! Клянуся табе, што ад гэтага часу ніколі...

Дзед (*страшна гаворыць*). Сынok! Не грашы! Не падманяй бога! Колькі разоў, шмат разоў ты ўжо заклінаўся, бажыўся — і ўсё

дарма... Дык ня трэба-ж! Ня трэба прысягі, калі няма пэўнасьці яе споўніць.

Ганна.. Раман, ня хітруй з богам! Пакарае-э... А-а-а...

Раман (*творыць сваё*)... Няхай буду я проклят, калі з гэтага часу ня кіну піць паганае атруты да самае сьмерці!.. Ня меў я долі, шчасьця, калі... (*Убачыў на паліцы грошы, усхапіўся*). Што там? Скуль тут грошы? (*Хоча ўзяць іх, але дзед сханіў раней і пашоў да Яначкі, каторы плача*).

Дзед. Рамане! Бог усё відзіць! Успомні, што ты сказаў! (*Выймаець спавітага Яначку і дзяржыць яго каля сябе толькі на левай руцэ, у каторай і грошы, а праваю напраўляець у калысцы*).

Раман. Тата! дай, дай грошы, мне толькі апахмеліцца... Дай, больш ніколі, ні разу ня буду, дай — галава баліць... (*Падскочыў к бацьку, ірвануў з рукі грошы і малаккай пабег за дзьверы; Яначка скаўзануў з дзедавай рукі і грукнуўся галоўкай аб падлогу*).

Ганна (*усё бачыла*). Ай! А-а-а!... (*Раптам апынулася на падлозе крыкнула, захлібнулася*).

П Р А Я В А 7-ая.

Дзед і нябожчыкі.

Дзед (*сханіўшы мёртвае у крыві дзіцяні*). О-о-о!.. Што гэта? Божа! Дзе-ж праўда? Пакарай, навышні, губіцеля свае крыві і цела, ня дай яму спакою ніколі за сьмерць непавіннага дзіцяці... Няма

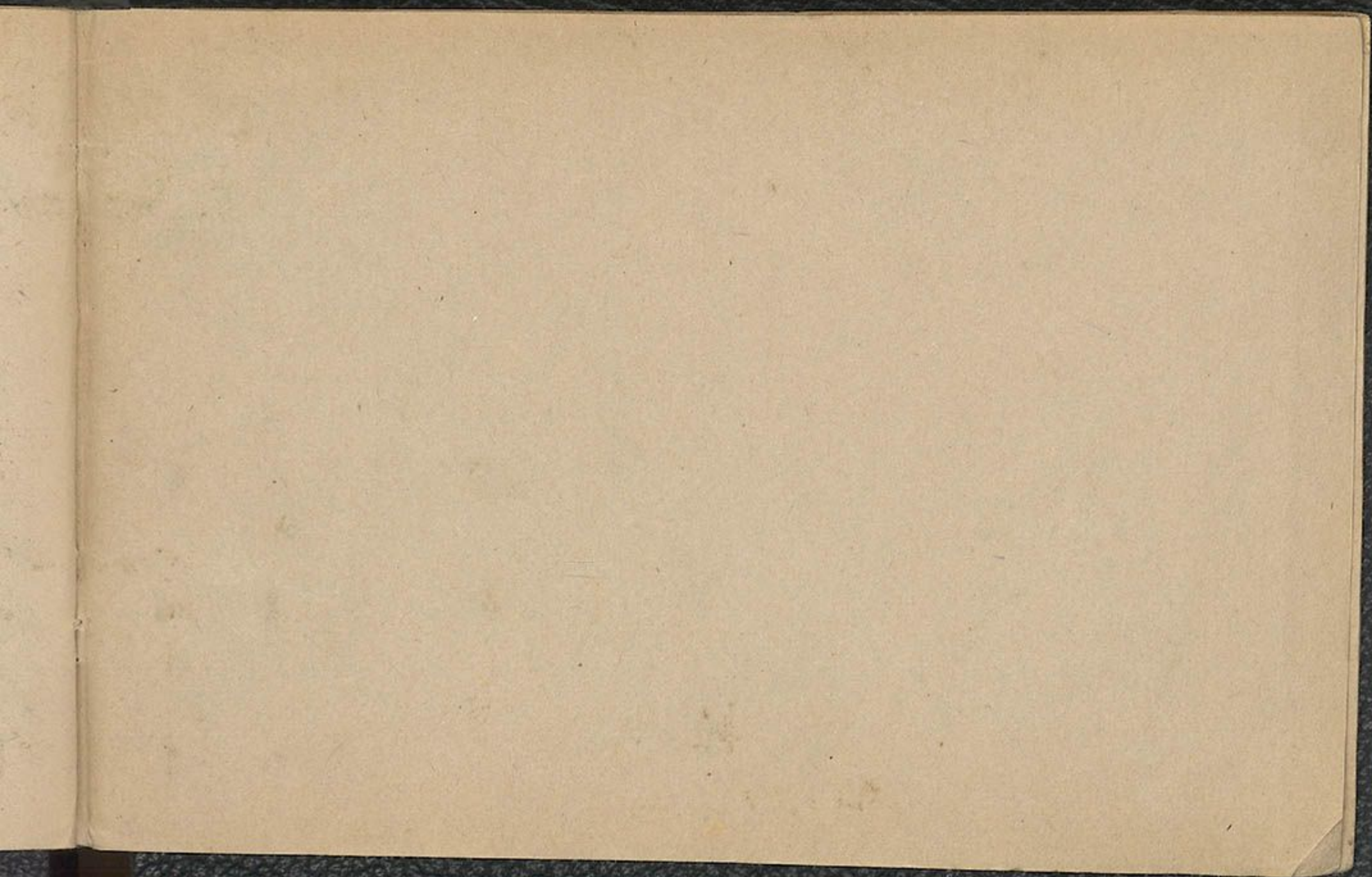
ў мяне больш сына... Праклінаю! Праклінаю!!! (Плача, тымчасам шпарка бяжыць; бразнула дзвярамі цётка Хрысьцёна).

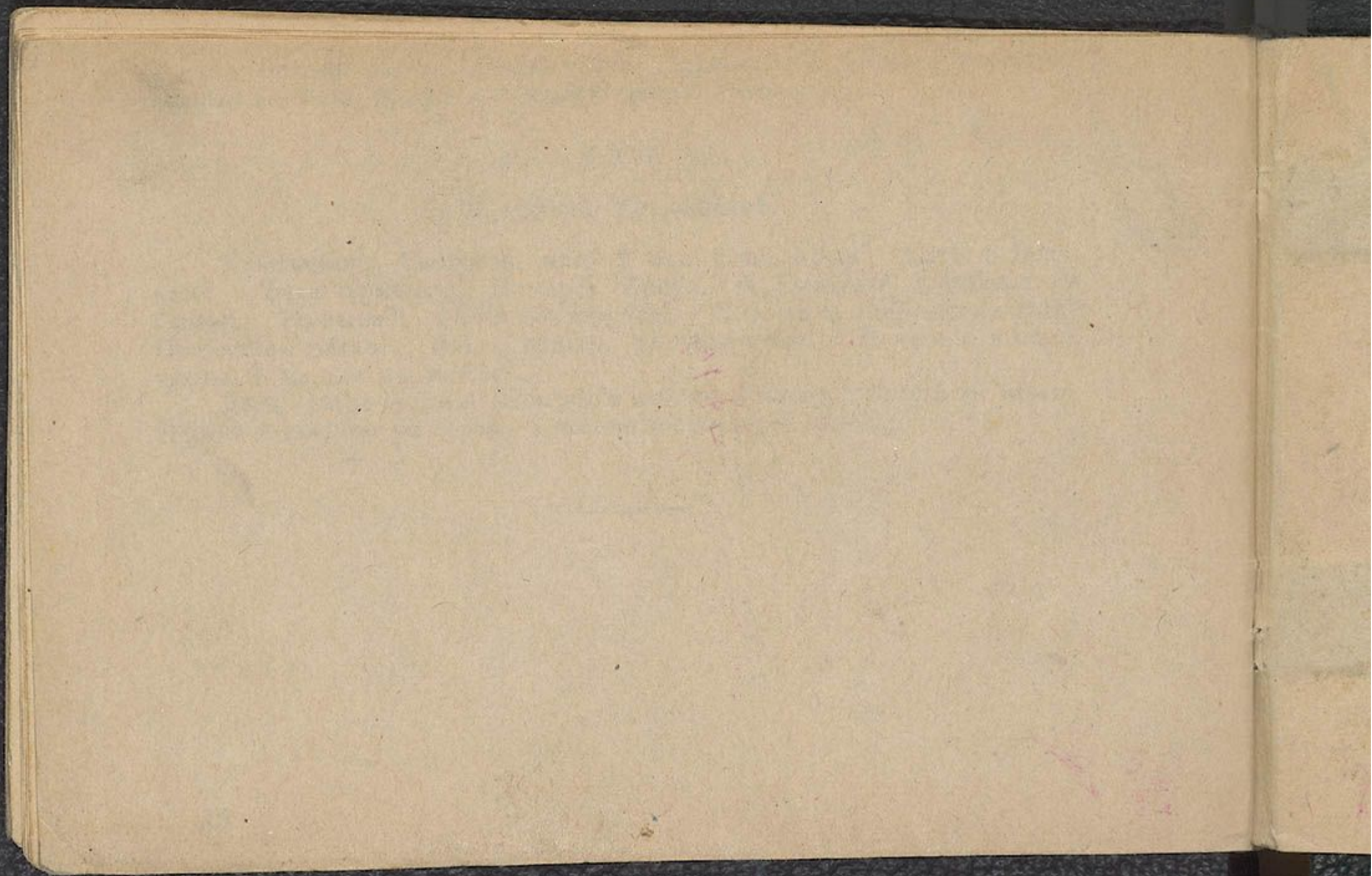
П Р А Я В А 8-ая.

З цёткай Хрысьцёнай.

Хрысьцёна. Сваточак, чаго ў вас плач, крык? Што з Яначкам? (Дзіка крычыць). Памёр?! Кроў... А Ганнуся? (Падбегла да Ганны). Няжыва?! (Дзед здрыгнуўся). А божа-ж мой, што-ж гэта? Прачыстая матка!.. Вады, вады!.. (Пачынае выць). А ма-е-ж вы дзетухны, а ма-е-ж вы любыя...

Дзед. Кара божая! (Паклаў к матцы Яначку, схарпўся за галаву страшна глядзіць на абразы і нешта шапоча усё дужэй).

50,000

Ms. A. 9. 2. 31535